

Code No. 1753

CLASS : 11th (Eleventh)

Series : 11-April/2021

रोल नं०

उत्तर मध्यमा (प्रथम वर्ष)

संस्कृति साहित्य वेद कोड 1103 (आर्ष पद्धति)

(Only for Fresh/School Candidates)

समय : 2½ घण्टे]

[पूर्णांक : 80

-
- कृपया जाँच कर लें कि इस प्रश्न-पत्र में मुद्रित पृष्ठ 8 तथा प्रश्न 8 हैं।
  - प्रश्न-पत्र में सबसे ऊपर दिये गये कोड नम्बर को छात्र उत्तर-पुस्तिका के मुख्य-पृष्ठ पर लिखें।
  - कृपया प्रश्न का उत्तर लिखना शुरू करने से पहले, प्रश्न का क्रमांक अवश्य लिखें।
  - उत्तर-पुस्तिका के बीच में खाली पन्ना/ पन्ने न छोड़ें।
  - उत्तर-पुस्तिका के अतिरिक्त कोई अन्य शीट नहीं मिलेगी। अतः आवश्यकतानुसार ही लिखें और लिखा उत्तर न काटें।
  - परीक्षार्थी अपना रोल नं० प्रश्न-पत्र पर अवश्य लिखें।
  - कृपया प्रश्नों का उत्तर देने से पूर्व यह सुनिश्चित कर लें कि प्रश्न-पत्र पूर्ण व सही है, परीक्षा के उपरान्त इस सम्बन्ध में कोई भी दावा स्वीकार नहीं किया जायेगा।
-

निर्देश : सर्वे प्रश्नाः समाधेयाः।

खण्ड – क

(बहुविकल्पीय प्रश्नाः)

1. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु किमप्येकम् उचितमुत्तरं लिखत –

(i) 'यजुर्वेदभाष्यम्' इत्यस्य भाष्यकारः कः ?

1

(क) स्वामी विरजानन्दः

(ख) पण्डितभीमसेनः

(ग) स्वामी दयानन्दः

(घ) स्वामी श्रद्धानन्दः

- (ii) यजुर्वेदे कति अध्यायाः सन्ति ? 1
 (क) चत्वारिंशत् (ख) पञ्चाशत्
 (ग) त्रिंशत् (घ) विंशतिः
- (iii) गायत्री-छन्दसः स्वरः कः ? 1
 (क) मध्यमः (ख) षड्जः
 (ग) पञ्चमः (घ) गान्धारः
- (iv) 'शम्' इत्यस्य शब्दस्य कोऽर्थः ? 1
 (क) कल्याणम् (ख) सुखम्
 (ग) भद्रम् (घ) सर्वे एव
- (v) 'भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यम्' मन्त्रस्यास्य क ऋषिः ? 1
 (क) दध्यङ्अथर्वणः (ख) विश्वामित्रः
 (ग) प्रजापतिः (घ) कुत्सः
- (vi) 'मत्सदन्धसः' इत्यस्य पदस्य विग्रहः कः ? 1
 (क) मत् + सदन्धसः (ख) मत्स + दन्धसः
 (ग) मत्सत् + अन्धसः (घ) मत्सदन् + धसः
- (vii) 'इन्द्रो विश्वस्य राजति। शन्नो अस्तु द्विपदे शं चतुष्पदे' इत्यस्य मन्त्रस्य किं छन्दः ? 1
 (क) विराङ् गायत्री (ख) द्विपादविराङ्गायत्री
 (ग) पादनिचृद्गायत्री (घ) ब्राह्मी गायत्री
- (viii) युष्माकं पाठ्यक्रमे यजुर्वेदस्य कतमोऽध्यायः निर्धारितः — 1
 (क) 36 (ख) 40
 (ग) 32 (घ) 35
- (ix) 'अहं भ्रमणार्थं ..... गच्छामि' इत्यत्र समुचितं पदं किम् ? 1
 (क) ग्रामाय (ख) ग्रामस्य
 (ग) ग्रामे (घ) ग्रामम्

- (x) 'मया दुग्धं ..... इत्यत्र उचितं पदं पूरयत। 1
 (क) पिब्यते (ख) पायते
 (ग) पीयते (घ) पिबते
- (xi) 'दयानन्द-लहरी' इत्यस्य प्रणेता कः ? 1
 (क) यास्काचार्यः (ख) मेधाव्रताचार्यः
 (ग) दुर्गाचार्यः (घ) बाणभट्टः
- (xii) 'अविद्यावातालीजनितमतदावानलकुलैः' इति श्लोके किं छन्दः ? 1
 (क) पृथिवी (ख) मन्दाक्रान्ता
 (ग) शिखरिणी (घ) वसन्ततिलका
- (xiii) 'अम्भोदः' पदस्य कोऽर्थः ? 1
 (क) मेघः (ख) आकाशः
 (ग) सूर्यः (घ) समुद्रः
- (xiv) 'निशम्य' अत्र कः प्रत्ययः ? 1
 (क) क्यप् (ख) क्यच्
 (ग) ल्यप् (घ) क्त
- (xv) 'व्याधिमकरैः' इत्यत्र कः समासः ? 1
 (क) तृतीयातत्पुरुषः (ख) बहुव्रीहिः
 (ग) समाहारद्वन्द्वः (घ) कर्मधारयः
- (xvi) 'संयमजुषा' इति पदे का विभक्तिः ? 1
 (क) तृतीया (ख) प्रथमा
 (ग) षष्ठी (घ) चतुर्थी
- (xvii) 'कलत्रम्' इत्यस्य कोऽर्थः ? 1
 (क) शत्रुः (ख) पुत्रः
 (ग) भार्या (घ) मित्रम्

- (xviii) 'तमोरक्षोहन्त्री' इति पदं कस्य विशेषणम् ? 1
- (क) पार्वते: (ख) शैवरात्र्याः
(ग) प्रकाशस्य (घ) दिवसस्य
- (xix) बालकाः प्रतिदिवसं भोजनं ..... अत्र युक्तं पदं किम् ? 1
- (क) क्रियन्ते (ख) कुरुतः
(ग) कुर्वते (घ) कारयति
- (xx) 'जनाः भिक्षुकस्य फलानि ददति' उचितं पदं विचित्यं वाक्यं शोधयत ? 1
- (क) जनाः (ख) भिक्षुकाय
(ग) फलानि (घ) ददति
- (xxi) पञ्चतन्त्रस्य रचनाकारः कः ? 1
- (क) कृष्णशर्मा (ख) विष्णुशर्मा
(ग) देवशर्मा (घ) श्यामाचरणपाण्डेयः
- (xxii) पञ्चतन्त्रे तृतीयतन्त्रस्य किन्नाम ? 1
- (क) मित्रसम्प्राप्तिः (ख) मित्रभेदः
(ग) लब्धप्रणाशम् (घ) काकोलूकीयम्
- (xxiii) कश्चासौ मेघवर्णः ? 1
- (क) गजराजः (ख) काकः
(ग) वायसराजः (घ) उलूकराजः
- (xxiv) राजानः कैः पश्यन्ति ? 1
- (क) चारैः (ख) मन्त्रिभिः
(ग) अध्यक्षैः (घ) सेनापतिभिः
- (xxv) काकोलूकानां कथायां कस्य सचिवस्य मतं राज्ञा मेघवर्णेन स्वीकृतम् ? 1
- (क) चिरजीविनः (ख) स्थिरजीविनः
(ग) सञ्जीविनः (घ) अनुजीविनः

- (xxxvi) 'परिग्रहः' शब्दस्य कोऽर्थः ? 1
 (क) बन्धनम् (ख) निग्रहः
 (ग) विग्रहः (घ) परिवारः
- (xxxvii) आत्मार्थे किल किं त्यजेत् ? 1
 (क) कुलम् (ख) ग्रामम्
 (ग) पृथिवीम् (घ) जनपदम्
- (xxxviii) 'न गृहं गृहमित्याहुः ..... गृहमुच्यते' अत्र रिक्तस्थाने किमुचितं पदम् ? 1
 (क) गृहपतिः (ख) गृहिणी
 (ग) तनयः (घ) गृहजनाः
- (xxxix) 'श्यामः ..... साकं ग्रामं गतवान्' — अत्र युक्तं पदं योजयत। 1
 (क) मया (ख) मम
 (ग) माम् (घ) अहम्
- (xxx) ..... मोदकं रोचते। अत्र रिक्तस्थाने समुचितं पदं लिखत। 1
 (क) बालकस्य (ख) बालकः
 (ग) बालकाय (घ) बालकम्
- (xxxxi) तृतीयसमुल्लासस्य को विषयः ? 1
 (क) बालशिक्षाविषयः (ख) अध्ययनाध्यापनविषयः
 (ग) ईश्वरविषयः (घ) वेदविषयः
- (xxxii) ब्रह्मचर्यस्य कति प्रकाराः सन्ति ? 1
 (क) त्रयः (ख) पञ्च
 (ग) सप्त (घ) नव
- (xxxiii) योगाङ्गेषु नियमाः कति ? 1
 (क) सप्त (ख) पञ्च
 (ग) अष्ट (घ) नव

- (xxxiv) 'पितृदेवो भव' प्रमाणमिदं कुत्रव्यम् ? 1
- (क) मनुस्मृतेः (ख) तैत्तिरीयोपनिषदः
(ग) सांख्यदर्शनस्य (घ) योगदर्शनस्य
- (xxxv) कति प्रमुखानि ब्राह्मणानि सन्ति ? 1
- (क) त्रीणि (ख) चत्वारि
(ग) पञ्च (घ) षट्
- (xxvi) 'भर्गः' पदस्य कोऽर्थः ? 1
- (क) शुद्धस्वरूपम् (ख) जगदीश्वरः
(ग) देवः (घ) रमणीयः
- (xxxvii) सत्यार्थप्रकाशस्य रचयिता कः ? 1
- (क) महर्षिदयानन्दः (ख) स्वामिविरजानन्दः
(ग) महर्षिपतञ्जलिः (घ) महर्षिजैमिनिः
- (xxxviii) शरीरस्य कति अवस्थाः भवन्ति ? 1
- (क) चतस्रः (ख) पञ्च
(ग) सप्त (घ) तिस्रः
- (xxxix)..... मोदकं देहि — अत्र शुद्धं पदं पूरयत। 1
- (क) बालकः (ख) बालकम्
(ग) बालकाय (घ) बालके
- (xL) रामेण ग्रामः ..... किमुचितं क्रियापदम् ? 1
- (क) गम्यते (ख) गच्छति
(ग) अगच्छत् (घ) गतम्

(लघु-उत्तरीयप्रश्नाः)

2. अधोलिखितयोः द्वयोरपि हिन्द्यां सप्रसङ्गं सान्त्वयार्थो विधेयः — 2 × 3 = 6
- (क) जातमात्रं न यः शत्रुं व्याधिञ्च प्रशमं नयेत्।
अतिपुष्टाङ्गयुक्तोऽपि स पश्चात्तेन हन्यते।।
- (ख) संक्षेपात् कथ्यते धर्मो जनाः किं विस्तरेण वः।
परोपकारः पुण्याय पापाय परपीडनम्।।

(अतिलघु-उत्तरीयप्रश्नाः)

3. निम्नलिखितानां श्लोकानां पूर्तिः करणीया — 3 × 2 = 6
- (क) अविद्यातिध्वान्तं दिशि
(ख) अकार्षीद् या स्वामिन्
(ग) प्रबोध्याग्निं प्रातः प्रतिदिवसम्
4. अधोलिखितानां मन्त्राणां पूर्तिः कुरुत — 4 × 2 = 8
- (क) अभी षु णः .....।
(ख) कया नश्चित्र .....।
(ग) आपो हि ष्ठा .....।
(घ) तच्चक्षुद्रेवहितं .....।

खण्ड – ख

(दीर्घ-उत्तरीयप्रश्नाः)

5. मन्त्रस्यैकस्य व्याख्या कार्या — 1 × 5 = 5
- ऋचं वाचं प्र पद्ये मनो यजुः प्र पद्ये
साम प्राणं प्र पद्ये चक्षुः श्रोत्रं प्र पद्ये।
वागोजः सहौजो मयि प्राणापानौ।।

अथवा

यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः।
उशतीरिव मारतः॥

6. पद्ययोरेकतरस्य सप्रसङ्गं व्याख्या विधेया —
श्रुतीनां सत्योऽथैः प्रभुवरकृतीनामनुगुणः
जगत्कल्याणार्थं परमफलदो युक्त्युपचितः।
अहो येन प्रोक्तो निगमविदुषा संयमजुषा
दयानन्दो वन्द्यः किमिव सदलङ्कार इह नो॥

1 × 5 = 5

अथवा

गुरोः स्नानार्थं तत्तरणितनयाम्बूपहरणम्
मनोवाक्कायैस्सा गुरुचरणसेवा सनियमम्।
उपस्थानं विद्याग्रहणसमये तत्सविनयम्
तवातुल्यां श्रद्धां प्रकटयति भक्तिं च विमलाम्।

7. सत्यार्थप्रकाशमनुसृत्य कस्याप्येकस्य विवेचनं कुरुत —
ब्रह्मयज्ञः *अथवा* पठन-पाठनविधिः

1 × 5 = 5

8. एकं विषयमाश्रित्य निबन्धं लिखत —

1 × 5 = 5

भारतीय संस्कृतिः *अथवा* षड् ऋतवः

